

Migrationsdebattens karta. Tre liberala perspektiv

Av Jakob Heidbrink

”Av dessa två ställningstaganden – hänsynen till välfärdsstatens politiska betydelse för det svenska samhället och skepsis mot snabba omstörtande förändringar – följer att jag är mån om att välfärdsstatens institutioner fungerar: de myndigheter vi har bör, även om jag kanske själv anser att vissa av dem inte borde finnas, fungera åtminstone ungefärligen som de är tänkta att fungera, och bör kunna sköta sitt jobb oväldigt och effektivt.”

TIMBRO ESSÄ

Inledning

Det offentliga samtalet i migrationsfrågan – en ”shouting match”

Det offentliga samtalet i Sverige handlar för närvarande i huvudsak om en enda fråga. Fast ”samtal” är närmast en försköning. Det har gått så långt att Nathan Shachar drar paralleller till djupt delade samhällen som Argentina och Israel (DN 29/10 2015), att tilltänkta och operativa flyktingboenden bränns och att SD-politiker utsätts för mordhot och andra övergrepp.

Jag tror dock att en mycket stor del av ljudnivån i debatten har att göra med att migrationsfrågan (i vilken jag inkluderar flyktingdebatten eftersom, enligt min mening, också flyktingar är migranter och flyktingkatastrofen därmed är att betrakta som en aspekt av migrationsproblematiken) är mångfacetterad, inte bara vad gäller själva problemställningen, utan också vad gäller de principiella perspektiv som olika deltagare i debatten anlägger. Båda de upprörda lägren utgör enligt min mening var för sig överlappande delmängder i just migrationsfrågan av inbördes annars oeniga åsiktsriktningar.

När sådana delmängder uppstår, buntar medielogiken gärna samman ibland inbördes oförenliga meningar till en enda åsiktsriktning, så att till slut bara två motsatta meningsläger återstår. När man emellertid inte gör åtskillnad mellan personer som egentligen är oense om mycket, men hamnat i samma slutsats i någon viss fråga, är man med nödvändighet orättvis och ibland till och med förolämpande. Beskyller man någon som undrar hur migrantmottagningen ska kunna fungera när tusentals nytillkommande anländer varje vecka, och som därför högt funderar om det inte är dags att åtminstone tillfälligtvis stänga Sveriges gränser, för att vara rasist enbart på den grunden att också rasister gärna vill stänga Sveriges gränser, kommer den fundersamme inte att ta detta som vänlig och konstruktiv kritik, utan som en förolämpning. Den som då inte är hågad att vända andra kinden till, reagerar syrligt eller upprört, och så kollapsar samtalet: i stället för ett prövande och testande av ståndpunkter och hypoteser, i stället för att väga för- och nackdelar med varje position, haglar anklagelserna. Enligt min mening är det på denna punkt vi nu befinner oss.

.....

För att komma ifrån denna punkt och för att förhoppningsvis kunna förbättra samtalsklimatet, krävs enligt min mening en viss ödmjukhet, en uppriktig värdering av både meningsmotståndarnas starkaste argument och den egna argumentationens svagheter. Dessutom krävs medvetenhet om att olika argument rör sig på olika plan, att argumenten kan skilja sig – och således gå förbi varandra – beroende på huruvida de anförs med syftning på den närmaste tiden eller på migrationens långvariga effekter, och att olika uttalanden kan avse olika nivåer i problematiken.

Jag ska därför här försöka att, mot bakgrund av min egen ståndpunkt, analysera debatten så ärligt jag kan. I denna analys kommer jag inte att nämna några namn eller anföra några uttalanden som belägg för mitt påstående om de olika positionernas existens. Jag vill inte utnämna någon person till företrädare för någon viss position, bland annat för att det måste vara upp till debattdeltagaren själv att definiera sitt ställningstagande med etiketter. Den enda position jag definierar är min egen. I övrigt får andra att bedöma riktigheten och nyttan i min analys av debatten.

Min egen position i debatten

Min generella politiska position kan kanske mest rättvisande beskrivas som Hayekianskt klassiskt liberal. Därav följer principiellt att jag anser att staten bör vara liten och att den inte bör lägga sig i folks livsval – däribland valet var de vill bo. Samtidigt är det dock oundvikligt att människor rör sig inom och mellan givna system, och det givna systemet i Sverige är att vi lever i en omfattande välfärdsstat som politiskt och samhällskulturellt är av sådan vikt för stora delar av befolkningen att den, trots all kritik den utsätts för, sedan länge inte kunnat minskas till sin omfattning. Välfärdsstaten i sin nuvarande tappning utgör därför för mig trots den kritik som kan anföras emot den ett politiskt faktum att ta hänsyn till också i migrationsdebatten.

Av min generella position följer också att jag är misstänksam mot revolutioner. Politiska förändringar bör ske stegvis och prövande, inte genom storslagna byråkratiska planer eller snabba och radikala för-

.....

ändringar. När jag alltså förespråkar att välfärdsstatens omfattning bör minskas, föreställer jag mig att detta sker stegvis och under sådana former att människor ges tid att hantera det större egna ansvar som skulle bli följderna av en sådan minskning.

Av dessa två ställningstaganden – hänsynen till välfärdsstatens politiska betydelse för det svenska samhället och skepsis mot snabba omstörtande förändringar – följer att jag är mån om att välfärdsstatens institutioner fungerar: de myndigheter vi har bör, även om jag kanske själv anser att vissa av dem inte borde finnas, fungera åtminstone ungefärligen som de är tänkta att fungera, och bör kunna sköta sitt jobb oväldigt och effektivt.

Mot denna bakgrund blir jag synnerligen bekymrad när det framkommer att Migrationsverket inte längre hittar boenden åt alla migranter som kommer. Detta är för mig ett sammanbrott i migrationsförvaltningen: myndigheten kan inte längre sköta sitt jobb oväldigt och effektivt. När nu idrotts- och mässhallar och teatrar börjar tas i anspråk för att härbärgera migranter, har, enligt min mening, också idrotts- och kulturförvaltningen börjat bryta ihop. Detsamma gäller skolförvaltningen när undervisning inte längre kan ske i lämpliga lokaler eller genom behöriga lärare. Den välfärdsstatliga förvaltningen håller på att bryta samman.

Det finns förstås olika möjliga reaktioner på ett sådant hotande sammanbrott. En av dem är att minska välfärdsstatens ambitioner och att överlåta större eget ansvar att hantera sin situation till migranterna själva. Medan jag tycker att denna position är principiellt sympatisk, skulle förändringen behöva ske snabbt och utan någon bredare diskussion, då migranterna fortsätter att komma i stort antal. Om en sådan minskning av välfärdsstatens ambitioner ska ske utan att specifikt migranterna undantas från välfärdsstatens famn – vilket skulle skapa en etniskt definierad underklass – kommer den dessutom att påverka också den redan i landet bofasta befolkningen, och alltså åstadkomma exakt det som politiken sedan länge inte förmått göra. En sådan reaktion skulle alltså åtminstone vara mycket snarlik en

.....

liberal eller libertariansk revolution. Jag är inte beredd att acceptera en sådan revolution.

Och då återstår egentligen bara ett mottagningsmoratorium till dess att vi vet vad vi ska göra och hur vi ska göra det. Ett totalt mottagningsmoratorium kan dock endast genomföras om Sverige frånträder några av de konventioner som reglerar migrationsrätten och framför allt asylrätten globalt. Med andra ord skulle asylrätten i sin nuvarande form åtminstone behöva sättas på undantag eller kanske helt behöva avskaffas. Detta är ett fruktansvärt pris att betala för att säkerställa förvaltningens förmåga att fungera.

En lösning som jag anser skulle vara en acceptabel kompromiss mellan asylrätten och de krav en fungerande förvaltning ställer, skulle vara att avskaffa asylrätten vid gränserna och att i stället förplikta Sverige att ta emot så kallade konventionsflyktingar i större omfattning än i dag. I stället för att ge asyl till de relativt lyckligt lottade som kan bekosta en farlig resa genom Europa fram till Sveriges gränser, skulle vi avvisa dem och i deras ställe acceptera några tiotusental av dem som FN:s flyktingorgan UNHCR efter prövning identifierat som asylsökande enligt de folkrättsliga reglerna. Detta skulle möjliggöra för oss att hantera migrationstrycket inom de byråkratiska systemen (eftersom det ger planeringssäkerhet), skulle skapa större rättvisa inom migrantkollektivet och skulle avlasta de flyktingläger i krishärdarnas närområde där i dag den största misären härskar.

Detta är min position. Jag upplever den som den minst svaga, men det innebär inte nödvändigtvis att den är stark. Men från den utgångspunkten ter sig debatten i migrationsfrågan på det sätt som jag nu ska beskriva.

Generella problem att åstadkomma ett gott samtal

Alldeles oavsett vilken materiell ståndpunkt parterna intar, förekommer enligt min mening sammanbrott i diskussionsklimatet som har att göra med att debattdeltagarna rör sig på olika plan. Detta problem har två dimensioner, nämligen dels den att parterna kan befinna

.....

sig vid olika steg på vägen från problemidentifiering till lösning av problemet, dels den att parternas materiella position kan avse olika tidsperspektiv. Ett misslyckande att enas omkring på vilket plan diskussionen ska föras leder i många fall till att parterna talar förbi varandra och blir upprörda över att motparten inte förstår dem eller i värsta fall inte vill förstå dem.

Olika nivåer i problemlösningsprocessen

Ett första problem i debatten är att flera olika nivåer i processen mellan identifieringen av ett problem och dess lösning tenderar att diskuteras samtidigt. Debatten tjänar på att deltagarna försöker vara medvetna om på vilken nivå i processen de själva och meningsmotståndaren rör sig.

Vägen fram till en lösning av vilket problem som helst kan beskrivas som olika steg. Först måste man bli varse att ett problem över huvud taget finns, alternativt – i den politiska debatten – måste enighet skapas om att vi har ett problem. När detta skett, kan man ta nästa steg och beskriva problemet i större detalj: vad är det som är problemet och varför är det ett problem? Därefter måste någon lösning identifieras, typiskt sett något idealtillstånd där inget problem skulle föreligga. Sedan kan man på grundval av problembeskrivningen och den önskade lösningen identifiera olika medel att åstadkomma den önskade lösningen. Det typiska vid det steget är att de olika identifierade medlen för att åstadkomma en lösning för med sig nackdelar eller problem på andra områden än det identifierade problemet. Alltså måste i detta skede en vägning göras mellan olika medel eller – rättare sagt – mellan olika nackdelar med de olika medlen: vilken negativ konsekvens av sättet att lösa problemet är man beredd att acceptera, eller är de negativa konsekvenserna av samtliga sätt att lösa det identifierade problemet sådana att man kanske bäst inte löser problemet alls? Först när den vägningen skett, kan man bestämma sig för att implementera det valda sättet att lösa problemet eller låta bli att lösa problemet.

När olika personer kommit olika långt i sitt tänkande, eller när någon

.....

hoppas över något led i problemlösningsprocessen, riskerar ett samtal om problemet att bryta ihop. I migrationsdebatten har vi under ganska lång tid upplevt att den ena sidan redan diskuterat lösningar på det som uppfattades som det problematiska med migrationen, medan den andra sidan ifrågasatte huruvida något problem över huvud taget finns. Det förekommer också att den som är upptagen med att beskriva vad som enligt vederbörandes mening i detalj är problemet med migrationen möts av otåliga uppmaningar att beskriva sätten att lösa problemet, alltså att hoppa över problembeskrivningen och identifieringen av den önskade lösningen, och att genast peka på medel att lösa problemet.

Det gäller att komma överens om på vilken nivå man diskuterar. Numera verkar även regeringen och oppositionen anse att migrationens omfattning är ett problem, och jag skulle därför tro att vi således tagit oss förbi det första steget. Jag är osäker på om vi redan är eniga om exakt hur problemet ser ut, men jag misstänker att vi inte är det. Att i detta läge avkräva någon svar om den önskade lösningen eller till och med de åtgärder som bör vidtas för att uppnå den önskade lösningen bidrar endast till att parterna talar förbi varandra, med påföljd att irritationen på ömse sidor tilltar.

Den temporala aspekten

En annan kategorisering av olika positioner som inte nödvändigtvis har att göra med någon persons egentliga ställningstagande i migrationsdebatten, skiljer mellan olika positioners tidsmässiga, temporal horisont. Vid denna kategorisering är frågan mot vilken horisont en person bedömer migrationsfrågan: bedömer hen migrationens effekter på kort sikt, på medellång sikt eller på lång sikt?

Tidshorisonten kommer nämligen att påverka vad man ser. En kortfristig horisont kommer att få den frysande migranten på en parkeringsplats vid den tysk-österriska gränsen att framträda starkt i bilden, alternativt den migrationshandläggare som av de växande högarna av ansökningar alltmer tvingas överge de standarder som hens yrkesetos egentligen kräver. Ett medellångt perspektiv kommer

.....

i stället att framhäva att kommuner som i decennier kämpat med avfolkning plötsligt får ett större befolkningsunderlag igen, eller att bostäder inte kommer att kunna byggas i den takt som befolkningen ökar och att åtminstone under viss tid ett skriande behov kommer att uppstå. I det långa perspektivet står förhoppningen om en växande ekonomi med en större befolkning mot farhågan om en etniskt definierad underklass som aldrig lyckas lyfta sig ur misär.

Som antytt är det svårt redan med en gemensam tidshorisont att hitta gemensamma ståndpunkter. Det blir dock, enligt min mening, hart när omöjligt när tidshorisonterna är olika och deltagarna i debatten dessutom inte är medvetna om att de diskuterar med olika temporala perspektiv. Mot den som anser att Europa inte vintertid kan låta människor sova ute på parkeringsplatser, kan man inte verkligen anföra att man inte vill ha en etniskt definierad underklass – argumenten möts över huvud taget inte. Det för inte samtalet vidare att invända mot förhoppningen om en på lång sikt växande ekonomi med en större befolkning med argumentet att mottagningssystemet just nu hotar att kollapsa. Ska samtalet bli konstruktivt, måste deltagarna komma överens om mot vilken tidshorisont de försöker bedöma frågan.

Olika positioner

I polariseringens spår har som sagt två läger utvecklats, vilka i brist på bättre ord skulle kunna betecknas som det idealistiska och det skeptiska lägret. Jag anser dock att dessa läger utgör en delmängd mellan olika positioner som inbördes inte nödvändigtvis går att förena i alla avseenden. Inom varje läger finns således mycket oenighet, även om de olika åsiktsriktningarna i huvudfrågan i migrationsdebatten råkar komma till samma slutsats. Här nedan ska jag försöka identifiera några sådana åsiktsriktningar. Till de inbördes skiljelinjer som finns inom varje läger kommer dessutom de skiljelinjer som ovan diskuterats avseende vilket steg i problemlösningssprocessen som vederbörande diskuterar och den temporala dimensionen. Sammantaget är alltså, enligt min mening, debatten i migrationsfrågan långt mera komplex än ljudnivån låter påskina.

.....

Det ska åter betonas att jag inte nödvändigtvis menar att någon verklig debattör kan inordnas helt och hållet i någon av de kategorier jag identifierar. Det jag menar är att de av mig identifierade kategorierna utgör kluster, huvudriktningar, i debatten på samma sätt som fokalfärger framträder på en färgskala. Jag påstår inte heller att mina kategoriseringar är uttömmande: det kan hända att fler riktningar finns, och förbiseenden härvidlag har i så fall att göra med mina begränsningar som iakttagare av debatten.

Det idealistiska lägret

Det empatiska perspektivet

En strömning inom det idealistiska lägret är driven av empatin för den enskilda personen. Detta empatiska perspektiv fokuserar på det elände som den enskilda migranten flytt ifrån och gått igenom för att komma till Sverige. Detta perspektivs främsta argument är det helvete som krigets Syrien, det söndertrasade och jordbävningsdrabbade Afghanistan, det kaotiska Somalia och det diktatoriska Eritrea utgör. Här framhävs flyktens och migrationens faror, de överfulla båtarna, de människoföraktande smugglarna och deras brutalitet, de frostkalla nätterna i bergen på Balkan. Medlidandet är den drivande faktorn.

Detta perspektiv har en mycket stark moralisk betoning på den enskilda människan, vilket är dess främsta styrka. Däremot har perspektivet mindre känsla för systemfrågor: när den enskilda människan och hennes öde ställs mot påstådda eller äkta förvaltningsmässiga eller ekonomiska begränsningar i mottagningssystemen, visar företrädare för detta perspektiv påfallande ofta (dock absolut inte alltid) brist på förståelse för hur någon över huvud taget kan vara bekymrad över administrativa funktioner i rika västerländska stater, när det är individer som far illa på flyktstråken till och genom Europa. Man kan på så sätt säga att det empatiska perspektivet tenderar att vara enögt, att det prioriterar ett värde på bekostnad av alla andra.

Världsmedborgarperspektivet

Ett annat perspektiv i det idealistiska lägret är världsmedborgarperspektivet. Detta perspektiv förefaller mig vidare förekomma i två va-

.....

rianter, varav den ena skulle kunna kallas den kollektivistiska och den andra den individualistiska.

Det kollektivistiska världsmedborgarperspektivet betonar tillfälligheten i att någon föds i någon viss stat och med något visst medborgarskap och betonar det som uppfattas som allas rätt att ändra sin statstillhörighet. Här framhävs olika kollektivs ansvar gentemot den enskilda människan, där alltså kollektivet Sverige har ett ansvar, inte enbart mot sina medborgare, utan mot alla som vistas på dess territorium. Här blir alltså kollektiven definierade som tillfälliga geografiska gemenskaper, och det anses inte finnas något skäl att från kollektivet och dess ansvar för allas välfärd stänga ute eller på annat sätt exkludera personer som vill komma in till eller vistas inom området.

Det individualistiska världsmedborgarperspektivet betonar individens rätt att röra sig som hen vill och att bosätta sig där hen vill. Stater och nationsgränser anses principiellt utgöra illegitima begränsningar av individens rörelsefrihet. Här betonas alltså inte så mycket det geografiska kollektivets ansvar mot individen, utan snarare individens rätt att ignorera historiskt slumpartat framvuxna kollektiv och deras försök att hindra individens rörelsefrihet.

I båda varianterna är världsmedborgarperspektivet ett frihetsperspektiv som betonar individens frihet gentemot politiska kollektiv. Detta är argumentets stora styrka. Argumentet förbiser inte heller nödvändigtvis på samma sätt som det empatiska perspektivet de mera administrativt betonade invändningarna, men argumenterar på grundval av den tämligen allmänna (och alltså av andra åsiktsriktningar, även bland skeptikerna, principiellt delade) övertygelsen att statens existensberättigande ligger i att garantera individens frihet och trygghet. Däremot tenderar detta perspektiv att ignorera praktikaliteter i de befintliga kollektiva systemen, i synnerhet begränsningarna i deras funktionsförmåga. De administrativa systemen sägs få lov att anpassa sig till behoven (i den kollektivistiska varianten), alternativt att få lov att fungera så gott det går givet omständigheterna (i den individualistiska varianten): de administrativa systemens funktionssätt

.....

kan dock med ett världsmedborgarperspektiv inte få utgöra någon begränsning av individens frihet att gestalta sitt eget liv.

Det formaljuridiska perspektivet

Slutligen förekommer det formaljuridiska perspektivet. Detta perspektiv ter sig i mina ögon som ett stödperspektiv till de redan tidigare identifierade idealistiska kategorierna, men förefaller emellanåt också förekomma som ett självständigt perspektiv. Här argumenteras framför allt med juridiskt bindande löften som Sverige som stat utfärdat: asylrätten som en mänsklig rättighet, rätten till personlig frihet (inklusive migration). Schengenavtalet om fri rörlighet inom EU och andra dylika juridiska åtaganden utgör för detta perspektiv grund för slutsatsen att Sverige inte kan minska migrationens omfattning ens om politisk vilja att göra detta funnes.

Detta perspektiv är starkt i den bemärkelsen att de omtalade åtagandena utan tvivel finns och utan tvivel gör anspråk på att bli fullgjorda. Samtidigt tenderar detta perspektiv att bortse ifrån att juridiska regler är människoskapade, och att regler kan förändras: ett juridiskt åtagande är sällan eller kanske aldrig utan tidsmässig begränsning eller åtminstone förbehåll om att löftet måste gå att uppfylla med rimliga uppoffringar. Den sorts löftesbrott som ligger i en förändring av juridiska regler, och i synnerhet i ett avskaffande av ett tidigare åtagande, är rutin inom juridiken: förändringar kan alltid utföras med syftning mot framtiden och i många fall också med syftning till det förflutna (alltså retroaktivt). Det formaljuridiska perspektivet har alltså sin svaghet i att det tenderar att behandla juridiskt bindande löften som absoluta, vilket de inte är.

Det skeptiska lägret

Det välfärdsinstitutionella perspektivet

Det välfärdsinstitutionella perspektivet framhäver just de praktiska begränsningarna i de befintliga administrativa systemen. När migrationstrycket ökar, blir det praktiskt svårt att ordna boenden för de nytillkommande, att sköta registreringen, vård, skola, tolkhjälp och många andra praktiska förvaltningsmässiga problem. Här är

.....

alltså argumentet att det finns en grundläggande konflikt mellan migrationens omfattning och de välfärdsstatliga åtagandena, i varje fall i förhållande till migranterna själva (genom att dessa inte får det mottagande som välfärdsstaten utlovat), men i yttersta fall också i förhållande till den redan i Sverige bofasta befolkningen (genom undanträngningseffekter). Vid denna punkt faller därefter det välfärdsinstitutionella perspektivet sönder i två varianter, den absoluta och den relativa.

I den absoluta varianten anses den välfärdsstat som Sverige byggt upp vara av sådan betydelse för det sociala och politiska klimatet i landet att själva grundvalen för Sverige som stat hotas om välfärdsinstitutionerna skulle visa sig inte klara migrationstrycket. Här sätts alltså det administrativa systemet och dess betydelse för den redan i landet bosatta befolkningen före enskilda migranternas och migrantkollektivets öden. Det välfärdsinstitutionella perspektivet i sin absoluta form brister alltså inte nödvändigtvis i empati, men är exklusiv i vem som får del av empatin: empatin kanaliseras genom välfärdsstatens institutioner i huvudsak till den befintliga befolkningen, inte till migranterna.

I sin relativa variant insisterar det välfärdsinstitutionella perspektivet på behovet att välja. Så länge de välfärdsstatliga systemen ser ut som de gör, sägs det, kan de inte hantera ett migrationstryck i nuvarande omfattning. Det innebär i och för sig att man kan minska de välfärdsstatliga systemens omfattning och anspråk för att kunna hantera de nytillkommande inom de administrativa systemen, men det valet bör övervägas noga och i förkommande fall implementeras med omsorg och eftertanke. Valet bör inte ske genom att administrativa system bryter ihop. Alltså måste migrationstrycket minska fram till dess att vi vet vilka välfärdsstatliga åtaganden vi mäktar med under nuvarande förhållanden. Mitt eget perspektiv såsom det framställts ovan är detta relativa välfärdsinstitutionella perspektiv.

Det välfärdsinstitutionella perspektivet får sitt starkaste stöd i de för närvarande synliga tecknen på att förvaltningarna i många kommuner inte längre mäktar med att uppfylla sina åtaganden, och i att

.....

konflikter har uppstått mellan statliga tillsynsmyndigheter som insisterar på att de välfärdsstatliga löftena ska uppfyllas enligt lagens bokstav och de kommunala myndigheterna som inte vet hur de ska åstadkomma detta. Perspektivets största brist är dess moraliska kyla i förhållande till den enskilda personen: i konflikten mellan den enskilda migranten på den ena och de administrativa systemen vis-à-vis migranterna som kollektiv på den andra sidan får de administrativa systemen företräde. Perspektivet tenderar med andra ord till att vara enögt till de administrativa systemens fördel.

Det kulturella perspektivet

I det kulturella perspektivet betonas det politiska samfundets kulturella förutsättningar, och i det västeuropeiska, och specifikt svenska fallet den kulturella förutsättningen att den absolut övervägande majoriteten av samhällsmedlemmarna måste hysa tilltro till andra och till statens företrädare för att staten i sin invanda tappning ska kunna fungera. Utan sådan tilltro skulle den relativt friktionsfria samordning av beteenden som utmärker komplexa moderna stater inte fungera. I förhållande till migrationen är farhågan att klimatet av relativ tilltro och regelföljsamhet som utmärker Sverige som politisk och administrativ enhet hotas, när stora grupper av personer bosätter sig i landet som har personliga erfarenheter av att behandlas illa av sin stat och sitt samhälle och som därför (fullt förståeligt) är socialiserade i misstro mot andra och i synnerhet mot statens företrädare. Det kulturella perspektivet fruktar därför att de följdverkningar som en stor inflyttning över kort tid för med sig för samhällsklimatet är sådana att mycket av det som möjliggör fred och sammanhållning i västeuropeiska stater går förlorat. Detta perspektiv tenderar därför att betona vikten av integration eller i vissa fall även assimilering, vilket i sin tur förutsätter en långsammare takt i mottagningen av migranter.

Perspektivets starkaste argument ligger i de socialt problemtyngda förorterna som numera alla europeiska storstäder har att uppvisa, och i den antagonism mot myndigheter och stat som regelbundet framkommer under och efter upplopp och kravaller i synnerhet i dessa förorter. Vi förefaller ha ett integrationsproblem, och det problemet

.....

är värt att ta på allvar. Perspektivets svaga sida är dels dess monokausalitet – av alla tänkbara anledningar till integrationsproblemen lyfts just antaganden om migranternas hemlandskultur fram som den mest relevanta – dels att det i viss utsträckning är spekulativt: huruvida en stor migration över kort tid kommer att leda till kulturella problem eller inte, kan vi inte säkert veta, eftersom vi aldrig tidigare upplevt globala migrationsströmmar i samma omfattning som just nu.

Skattebetalarperspektivet

Ett sista skeptiskt perspektiv som jag tror mig kunna identifiera är skattebetalarperspektivet. Detta perspektiv åberopar den pakt mellan skattebetalare och stat som också emellanåt framgår av förarbetena till social lagstiftning: den som betalar för välfärdsstaten bör också få njuta dess förmåner (detta argument anförs emellanåt som argument för att bidragssystemen ska vara generella, i stället för behovsprövade: behovsprövade system anses fresta på den skattebetalande allmänhetens lojalitet mot välfärdsstaten). I skattebetalarperspektivet ställs därför frågan varför skattemedel ska gå till människor som inte har betalat skatt, inte har några anhöriga i landet som betalar skatt och som inte kan förväntas att inom överskådlig tid betala skatt, när det samtidigt finns stora finansieringsbehov inte bara inom välfärdsstaten i dess nuvarande tappning, utan också inom infrastrukturområdet, försvaret, rättsväsendet och flera andra statliga och kommunala uppgiftsområden.

Detta perspektiv får sitt främsta stöd framför allt i de undanträngningseffekter vi för närvarande börjar skönja, inte bara i att migrationskostnaderna i tilltagande omfattning bestrids ur biståndsbudgeten, utan också i form av sparbetning i stat, landsting och kommuner som öppet föranleds av de stigande kostnaderna för migrationsförvaltningen. Perspektivets svaga sida är att det lätt glider över i ett de besuttnas försvar mot de behövande, där de behövande implicit, eller i vissa fall till och med öppet, anses själva ha bidragit till sin utsatta position. Hos somliga företrädare liknar skattebetalarperspektivet Marie-Antoinettes berömda (fast antagligen apokryfiska) uppmaning till de svältande i revolutionstidens Frankrike, att äta bullar om de nu inte hade råd med bröd.

.....

Rasisterna

I den migrationspolitiska debatten förekommer utan tvivel också ren och skär rasism. Rasismen är enligt min mening inte någon skeptisk opinion, utan utgör en egen kategori. Även inom det rasistiska spektrumet förekommer dock olika skiftningar. I den mildaste varianten tar sig rasismen uttryck i påståenden om att ”invandrarna” – i bestämd form – är homofober, bidragssnyltare, utbildade, tjuvaktiga. Någon differentiering eller nyansering förekommer inte, inte heller någon analys av olika kulturella traditioner och deras betydelse för den statliga organisationen, utan endast svepande påståenden om migranternas allmänt dåliga egenskaper och deras menliga inverkan på det som uppfattas som inherent bättre, nämligen Sverige och den svenska kulturen. I sin mest brutala variant innebär rasismen ett förnekande av människors rätt till liv och kroppslig integritet genom att migrantboenden bränns ner eller migranter fysiskt angrips. Någon poäng kan rasismen över huvud taget inte anses ha.

Debattens sammanbrott

Missförstånd och svårigheten att markera mot ytterligheter

Enligt min mening har samtliga kategorier förutom rasismen valida poänger och kan inte viftas undan som irrelevanta eller oupplysta. Gemensamt för de idealistiska perspektiven är dock deras fokus på individen och dess behov och rätt, gemensamt för de skeptiska perspektiven deras fokus på större kollektiva enheter och förvaltnings- och kulturfrågor. Detta innebär att de olika perspektiven i varje riktning i huvudfrågan – bör åtgärder vidtas för att minska antalet migranter som kommer till Sverige eller inte? – överlappar varandra och råkar förstärka varandra i debatten. Det innebär också att en och samma debattör i sig kan förena olika aspekter av det idealistiska eller det skeptiska perspektivet utan att vara självmotsägande i huvudfrågan, även om sådana motsägelser kan uppstå i detaljfrågor. Den oenighet och oförenlighet som finns inom respektive läger försvinner i diskussionen om huvudfrågan.

Skulle diskussionen föras med insikt om och respekt för vad vederbörande debattör försöker säga, skulle denna renodling kunna bidra

.....

till klarhet. Problemet är dock att mötet i huvudfrågan mellan olika åsiktsriktningar inom de olika lägren leder till konflikter på detaljnivå i debatten mellan lägren som gör det alldeles för enkelt att miss- eller till och med vantolka den andras ståndpunkt.

Den som i huvudsak har ett individualistiskt perspektiv måste nog uppleva den som i huvudsak har ett systemperspektiv som synnerligen känslökall. Denna effekt skärps när systemperspektivet blir mer abstrakt och tenderar därför att bli som starkast (vilket alltså innebär att det inte ens med nödvändighet blir en konflikt mellan dessa positioner, men tendensen är enligt min mening tydlig) när någon med ett empatiskt perspektiv möter någon med ett kulturellt perspektiv, i synnerhet som i detta möte också konflikten mellan de olika tidsperspektiven tenderar att skärpas. Den enskilda frysande migranten som just nu befinner sig i ingenmanslandet mellan Österrike och Tyskland ställs mot långsiktiga farhågor avseende det svenska samhällsklimatet: det är svårt att föreställa sig mindre gemensam initial yta för en kompromiss i debatten.

I detta läge faller alltför många företrädare för det idealistiska perspektivet för den olycksaliga frestelsen att anklaga den skeptiska sidan för att över huvud taget sakna empati, och i vissa fall för frestelsen att anklaga den skeptiska sidan för att sakna empati för att den skulle tycka illa om den enskilda migranten på grund av dennas härkomst. Med andra ord faller den idealistiska sidan alltför ofta för frestelsen att bunta ihop varje form av skepsis med rasismen.

Jag har ovan försökt visa att detta i de flesta fall inte är sant. Det är fullt möjligt att befara att omfattande migration som företeelse hotar värden som vi bör försöka bevara, utan att göra något mera långtgående påstående över huvud taget, allra minst påståendet att den enskilda migranten på något sätt skulle vara mindre värd än den som redan är bosatt i landet. I värdekonflikten mellan kollektiva system och individuella behov måste något värde offras, och åtminstone jag själv ser inte att det på förhand skulle vara givet vilket värde som bör väljas.

.....

Som allvarligast blir konflikten när företrädare för den idealistiska sidan börjar ge sig på skeptiker i ord eller handling. Tillmålet att någon skulle vara fascist eller nazist torde uppfylla förutsättningarna för brottslig förolämpning eller förtal. Angrepp på sverigedemokratiska politikernas bostäder eller personer utgör misshandel och skadegörelse. Åtminstone delar av det idealistiska lägret har svårt att markera avståndstagande till dylika angrepp, vilket tillsammans med tendensen att bunta ihop all skepsis i migrationsfrågan med rasismen leder till förgiftade attityder på båda sidorna.

Men samtidigt har också den skeptiska sidan i många fall svårt att klart markera gränsen mellan den och rasisterna. När bränder på asylboenden – som är så många att det i princip kan uteslutas att de alla skulle ha föranletts av olyckor eller av migranter själva – anses vara uttryck för en befogad folklig vrede mot de makthavare som inte tar skepsisen mot migrationen på allvar, passeras en gräns. När rasister med ganska öppet rasistiska kommentarer ger stöd åt en eljest legitim skeptisk åsikt, sker det alltför sällan att den skeptiska företrädaren undanber sig detta. Detta leder till att ihobuntningen av skepsis i migrationsfrågan med rasism i några fall inte förefaller vara alldeles utan fog, vilket förstås förstärker den tendens till polarisering som redan finns.

Den missuppfattade höger-vänster-dimensionen

Båda lägren har alltså problem att markera mot sina ytterligheter, och båda sidorna har svårt att förstå bredden i de olika åsikter som företräds på den andra sidan. Därtill kommer som sista förvirrande punkt, att de båda lägren åtminstone delvis felaktigt identifieras som höger eller vänster, där den idealistiska ståndpunkten anses vara vänster, medan den skeptiska ståndpunkten anses vara höger. Detta torde ha att göra med att den skeptiska ståndpunkten är lätt att förväxla med en nationalistisk ståndpunkt, och den missvisande traditionen att identifiera nationalism som höger och allt som inte är nationalistiskt som vänster.

Men dels är all skepsis i migrationsfrågan inte nationalistisk. Inte ens det kulturella perspektivet behöver vara nationalistiskt. En fungeran-

.....

de förvaltning förutsätter en viss uppsättning attityder, från respekt för regler via förtroende för myndighetsföreträdare till avståndstagande från korruption. Finns inte dessa attityder, fungerar förvaltningen sämre eller i vissa fall inte alls. Att vara mån om en fungerande förvaltning har dock inget att göra med de föreställningar om ödesgemenskap och historisk förankring som utmärker nationalistiska föreställningar.

Dels är nationalismen inte nödvändigtvis höger. Socialism i ett land, betoningen av just den svenska arbetarklassens historiska erfarenheter och andra dylika ställningstaganden som typiskt anses vara vänster, har åtminstone potential att vara nationalistiska, och har historiskt sett ofta också varit nationalistiska. Nationalismen är med andra ord en politisk ideologi som inte sammanfaller med den traditionella skillnaden mellan höger och vänster.

Dels, slutligen, kan företrädare för både vänster och höger finna sig i såväl det idealistiska som det skeptiska lägret. Libertarianer som principiellt är skeptiskt inställda till staten och dess maktanspråk anses i den övriga debatten utgöra företrädare för den politiska högern, men torde i migrationspolitiska sammanhang normalt vara åtminstone nära det individualistiska världsmedborgarperspektivet. Socialdemokrater med förankring i Folk rörelsesverige och kommunalt arbete finns bland företrädare för både det välfärdsinstitutionella och det kulturella perspektivet. Migration är ingen höger-vänster-fråga.

En förhoppning

Jag vågar inte ens hoppas att den migrationspolitiska debattens tonläge snart förändras. Däremot hoppas jag att jag kanske i något enstaka fall med denna text kan bidra till att någon kanske ser en något mera fullödig bild av meningsmotståndarens ställningstagande. Det handlar inte om gott eller ont, moraliskt eller omoraliskt, om höger eller vänster. Migration utgör en ytterst komplex fråga där alla ställningstaganden måste grundas på en betoning av någon aspekt av många, och där valet av vilken aspekt som ska betonas inte är givet eller kanske ens går att motivera fullt ut.

.....

Närmast tycker jag att migrationsfrågan utgör ytterligare en variant av det eviga mänskliga dilemmat att vi är både individ och del av ett kollektiv, och att de kollektiv vi emotionellt kan känna – snarare än intellektuellt anse – oss tillhöra kanske inte kan vara hur stora som helst. Är det den individuella migranten, migrationen som kollektivt fenomen, förvaltningen som sådan eller den enskilda förvaltnings-tjänstemannens perspektiv och problem som ska vara mest framträdande i debatten? Allas, kanske.

Men det förutsätter att vi har tålamod med varandra, vilket också förutsätter att vi vet att rätt sortera det som sägs. Om något jag skrivit här bidrar till att det blir enklare att sortera och därmed förstå, var det mödan värt.